

MEVLÂNA'YA GÖRE AŞKIN GÜCÜ

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

Özet

Mevlâna'nın Aşk felsefesini bütünüyle kavrayabilmek için, sevgi ve onun aşırı şekli olan aşkın insan hayatında ve evrende gücünü iyi tanımak gerekmektedir. Zira aşkın temeli olan sevgi, insan ruhunun dinamik bir gücü olduğundan fitrî bir duygudur. Bu sebeple insan hayatta her şeyi sevgi objesi yapabilir. Sevginin objeleri çok olsa da sevgi tektir. Sevginin aşırı hali kabul edilen aşk da aslında insanın tüm benliğiyle tek bir objeye odaklanmasıdır. Literatür olarak maddi ve manevi pek çok şey aşk objesi olabilmekte ise de aşk tektir. Dini literatürde fizik ötesi Varlık'a yani Tanrı'ya duyulan aşka "ilahî aşk" adı verilir.

Ünlü Türk-İslam düşünürü Mevlâna, eserlerinde aşk kavramını çok işlemiştir. Onun üzerinde durduğu aşk, ilahî aşktır. Mevlâna'ya göre Aşk aynı zamanda Tanrı'nın bir sıfatı olduğundan; insanda, toplumda ve evrende tecelli etmekte ve tecelli ettiği varlığı her cihetten motive etmektedir. aşkın bu kudreti öylesine etkindir ki, insanın düşüncesini, davranışlarını inancını ve ibadetini vs. her yönüyle etkilemekte ve onu asıl kaynağa rücu hususunda kudretli bir motivasyon görevi yapmaktadır. Bu bildirimizde Mevlâna'ya göre aşkın gücünü örnekleriyle sergilemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler : Aşk, güç, sevgi, Mevlâna, Tanrı, insan.

Mevlâna, on binlerce beyitten müteşekkil eserlerinde aşkı anlatırken, onun gücünü tasvir ederken pek çok metaforlar yapar. Aslında bu husus, büyük düşünürlerin sık sık baş vurduğu bir yöntemdir. Zira metaforik anlatımlarda esas olan; soyut kavramların somut örneklerle anlatılmasıdır. Aşk, bilindiği üzere, son derece soyut bir kavramdır. Onu yaşayan âşkın halleri, psikolojisi, ve aşkın insanda ve evrende tezâhür edişi, gücü ve etkisi gibi bir çok hususta Mevlâna, çok çeşitli benzetmeler yaparak metaforik anlatıma baş vurur. Bu anlatımlarda onun, bir takım kinâyeler, mecazlar ve mübalağalı ifâdelerle dolu bir üslûp kullanması, hem muhâtabın ilgisini ve dikkatini çekmek hem de konunun önemini vurgulamak ve düşündürmek için olduğu açıktır.

Konu aşk olunca Mevlâna, onu yere göğe sığdıramaz. Çünkü o, öyle bir iksirdir ki, onsuz vuslat olmaz, Hakk'a ulaşmanın yegâne yolu ve aracı aşktır. Evren'in var oluş sebebi de aşktır. Çünkü Tanrı sıfatıdır. Bu sebeple ezeli ve ebedîdir. Her varlıkta tecelli eder. İşte âşık, Ma'suk'un hallerini yaşarken derin bir aşk psikolojisi içinde bulunur. Yine ona göre, Aşktan daha güçlü bir şey olamaz. Onun gücü her şeyi kuşatmıştır ve her şeyde tecelli etmektedir. Mevlâna aşkın gücünü, evrende, fertte ve toplumda yankılarını açıklarken aynı zamanda insanın ferdî ve sosyal ahlâk gelişiminin temelinde aşkın tezâhürlerini görür. Dinin temel kavramları ve ana kıssalar aşk odaklı anlatımlara konu olur. Bütün bu hususları burada ele almak gerekmektedir.

Aşkın Gücünün Tabiat Varlıklarıyla İfadesi:

Mevlâna aşkın gücünü ifâde ederken denizden dağlara, yerden göklere kadar, insan oğlunun ilgi alanı içinde bulunan tabiattaki pek çok varlığa atıfta bulunur. Benzetmeler yapar. Mesela şu mısralarda aşkın büyüklüğünü anlatırken deniz-köpük benzetmesi metaforuna baş vurur. Ayrıca ona göre, gönüllerin ve

* SDÜ. İlahiyat Fakültesi, www.ismailyakit.com, yakit@sdu.edu.tr

dünyanın dönüşü, nebatın topraktan çıkıp büyümesi vb. her şey aşkla olmaktadır.

“Aşk bir denizdir; gökyüzü bu denizde bir köpük...” (Mesnevî, V, 3853)

“Gönüllerin dönüşünü aşktan bil. Aşk olmasaydı dünya donar kalırdı.

Aşk olmasaydı nerden cansız bir şey, nebata girer, onda mahvolurdu.

Büyüyüp yetişen nebatlar, nerden kendilerini canlılara feda ederlerdi” (Mesnevî, V, 3854-3855)

“Aşk söze sığmaz bir denizdir ki, dibi görünmez. Deniz’in damlalarını saymaya imkan yoktur.

Yedi deniz de aşk denizinin önünde küçücük bir göl kalır” (Mesnevî, V, 2730)

Mevlâna aşkı sadece deniz tasviriyle anlatmakla yetinmez. Aşkın gücünü şu sözlerle anlatır:

“Aşk, denizi bir çömlek gibi kaynatır. Aşk, dağı kum gibi ezerek eritir.

Aşk gökyüzünü çatlatır, yüzlerce yarık açar. Aşk, sebepsiz yeryüzünü titretir” (Mesnevî, V, 2735)

Mevlâna’ya göre aşkı gizlemek mümkün değildir. Bunu dış âlemden örneklerle anlatır. Nitekim ona göre;

“Dil, aşkın sınırlarından, nazından bahsetmeye kalkıştı mı, gökyüzü “Ey hakikatini güzelce örten Tanrı” demeye başlar.

Fakat aşkı örtmek nedir?. Ateşi yün ve pamuk içinde gizlemek!. Ne kadar örtersen o kadar meydana çıkar!. Ben onu örtmeye çalıştım mı o, bayrak gibi baş kaldırır, işte buradayım der.” (Mesnevî, III, 4731-4734).

Mevlâna aşkı bazen kuşa benzetir, aşkı olmayanlar kanatsız kuş gibidir. Bazen de aşk aydınlatan bir mumdur. Cihanın sıcaklığı bile aşktandır. Hatta aşk mevsimlerden bahardır.

“Kimin aşka meyli yoksa o kanatsız bir kuş gibidir, vah ona!” (Mesnevî, I, 31)

Fakat aşk mumu, o muma benzemez ki. Aşk aydınlıklar içindeki aydınlıkların aydınlığıdır.

“Cibandaki sıcaklıklar aşk ateşindendir” (Rûbâiler, 1)

“Aşk bahardır. Ben o baharda yetişmiş bir gül bahçesiyim” (Rûbâiler, 985)

Mevlâna aşkı ağaç metaforuyla da anlatır:

“Aşk üstünlükte, bilgede, defterde, kitap sahibelerinde değildir(...). Aşk öyle bir nur ağacıdır ki, dalları ezelde, kökleri de ebeddedir. Bu ağaç, ne Arşa dayanır, ne de yeryüzüne, bu ağacın gövdesi de yoktur...” (Divân-ı Kebir, I, 359)

Aşkın Gücünün Dini Kavramlarla İfadesi:

Mevlâna, eserlerinde her ne kadar beşerî aşka vurgu yapsa da onun asıl üzerinde durduğu İlahî aşktır. Ona göre her şeyin özü aşktır. Aşkın özü Allah’tır. Evrende her zerre aşk ile hareket etmektedir ve âlemin meydana gelişi de aşk ile. Mevlâna’ya göre:

“Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Tanrı’nın vasıflarındandır. Ondan başkasına âşık olma, geçici bir bevestir” (Mesnevî, 971)

Aşkı Tanrı sıfatı olarak gören ve bunu yeri geldikçe dillendiren Mevlâna, kâinatın oluşumunu da yine aşk odaklı dini terminolojiyle izaha çalışır. Bu açıklamalarında aşkın gücünü takip etmek kâbilidir. Ona göre aşk ledün sırlarından biridir. Kâlem her şeyi yazsa da aşkı yazamaz, Aşk, arzdan arşa kadar her şeyi kaplamıştır. Nahifî’nin tercümesinden Mevlâna’yı dinleyelim:

“Bu söz her kulağa lâyık değildir. Onun için yüzlerce ledün sırrından ancak biri söylenildi” (Mesnevî, I, 1826, Nah.)

“Aşk, her ne şekilde açıklasam da anlatsam da onu tarifte insan, dilsiz kalır.

Gerçi dil tefsire âşinâdır. Lakin dilsiz aşk dâba aydınlıktır.

Kâlem, gerçi her şeyi yazar ama, aşka gelince başı döner...” (Mesnevî, I, 117-119, Nah)

Eğer ben, aşkı serh etmeye devam edecek olursam bu mevzu, yüz kıyamet geçse de yine tamamlanamaz!

Çünkü kıyametin bir hududu vardır. Ama Hakk’ın sıfatı sınırsızdır.

Aşkın beş yüz kanadı vardır ki her bir kanat, Arştan tâ yer altına kadar her şeyi kapsar” (Mesnevî, V, 2197-2199, Nah)

Kâinatın var oluşu gibi, yok oluşu da aşkladır. Hatta tevhidin sırrı da mecazen burada yatar.

“Aşk, o bir şuledir, parlayınca Ma’suk’tan gayri her şeyi yakar!

Lâ kalıcı, Hak’tan başka her şeyi keser atar. Bir bak, Lâ’dan sonra bir şey yüz gösterebilir mi?

Geride sadece illallah kalır, diğer hepsi gider. İkiliği yakan aşk onları tertemiz eder.” (Mesnevî, V, 593-595, Nah.).

Aşkın gücünü ifade ederken Mevlâna, kıyamet motifine atıfta bulunur.

“Aşkın sıfatını söylemeye koyulursam yüz kıyamet kopar da yine noksan kalır.

Çünkü kıyametin kopacağı bir zaman, dünyanın bir sonu vardır. Fakat Tanrı sıfatına son nerde?

Aşkın beş yüz kanadı vardır. Her kanadı, Arştan yer altına kadar bütün kâinatı kaplar” (Mesnevî, V, 2189-2191)

“Aşk’tan başka ne varsa her şeyi aşk yer, yutar, iki âlem de aşk kuşunun gagası önünde bir taneden ibarettir” (Mesnevî, V, 2726)

Mevlâna, “aşkı tariflere sığdıramaz; ama tesirini, aşkın gücünü anlatmadan edemez. Ona göre kâinatın yaratılış sebebi olan aşk, yine kâinatın intizamı ve devamı konusunda sonsuz cazibesıyla birleştirici bir güçtür” (E.Yeniterzi, s. 62) Nitekim:

“Aferin üstat Akl-ı Küll’e yüz binlerce zerreye birlik bahşetti.” (Mesnevî, II, 3765) demektedir.

Mevlâna kâinatın oluşumunda aşkı ifade ederken, İslâm literatüründe çok tutunmuş ama, kaynağı zayıf veya mevzu olan hadis-i kutsilere de yer verir. Bunlardan biri “*Levlâke..(sen olmasaydın)*’dir. Onu da uygun bir konteks içinde zikreder.

“Pak aşk, Muhammed’le eştî. Tanrı aşk yüzünden ona ‘Levlâke(=sen olmasaydın)’ dedi.

Hasılı o, aşktan tekti. Onun için Tanrı, onu Peygamberler içinden seçti.

Sen, pak aşka mensup olmasaydın, sende aşk olmasaydı dedi, hiç gökleri var eder miydin?

Ben, aşkın yüceliğini anlayasın diye kadri yüce göğü yücelttim” (Mesnevî, V, 2735-2740)

Burada Hz. Peygamber’in aşk konusunda diğer peygamberlerden üstün olduğuna da vurgu yapılırken, göklerin aşkla var edildiği de belirtiliyor.

İlahî aşkın yüceliğini ve ebediliğini ifade ederken Mevlâna, bütün peygamberlerin ve velilerin o aşka talip olduklarını belirtir.

“Fânîye olan aşk ebedî değildir. ..Ruhun sefası olan ilahî aşk bakidir

Daima diri ve bakî olana âşık ol. Sırrını o nura kavuştur.

O’nun aşkını iste, Zira peygamberler, veliler bu aşka, iksirin ta kendisi bildiler.” (Mesnevî, I, 214, 226-230, Nah.)

“Külle âşık olanlar, cüz’e itibar etmez. Cüz’e meyleden, küllün müstake değildir” (Mesnevî, I, 2904, Nah)

Kur’anda adı geçen bazı peygamberlerle diğer mümtaz şahsiyetler, aşkın önemi ve gücüne konu edilmiştir.

“Ey Âşık! Aşk; Tur’un camı oldu. Tur sarhoş. Musa da düşüp bayılmış!” (Mesnevî, I, 25-26)

“Aşk Yusuf’un havasına kapılan Züleyha gibi, insanı hayran eder” (Mesnevî, V, 3753)

“Aşk olmasaydı(..)büyüyüp yetişen nebatlar nereden kendilerini canlılara feda ederlerdi

Ruh nasıl oldu da o nefese feda olurdu, onun esintisinden Meryem gebe kalırdı?” (Mesnevî, V,3855)

Hz. Ebu Bekir’in diğer sahabelere tercih edilmesinin tek sebebi ondaki ilahî aşkın kuvvetidir. Bu konuda Mevlâna şunları söyler:

“Hz. Ebu Bekir; namazı, orucu ve sadakası ile diğer ashaba tercih edilmedi. O, kalbindeki iman ile tekrim olundu’ hadisinde bildirildiği gibi, Hz. Ebu Bekir’in başkalarına üstünlüğü çok namaz kıldığı ve oruç tuttuğu için değildir; Cenab-ı Hakk’a duyduğu muhabbet sebebiyledir. Kıyamette namazları, oruçları, sadakaları getirip teraziye koyarlar. Fakat sevgiyi getirdikleri zaman bu ilahî aşk teraziye sığmaz. Bu yüzden asıl olan aşktır” (Fihri Ma’fih, s. 325-326) Mevlâna burada hem Hz. Ebu Bekir’i aşk hususunda

tarif ederken, aynı zamanda aşkın ahiretteki teraziye sığmayacağını belirterek, onun gücüne ve büyüklüğüne vurgu yapmıştır.

Mevlâna'ya göre aşk cehennemi söndürecek yegâne iksirdir. Bu konuda Sırat köprüsü üzerinden mü'minler geçerken cehennemin: "Ey Mü'min çabuk geç; çünkü senin nurun benim ateşimi söndürmede" diye seslendiğini belirten hadisten hareketle şunları kaydeder:

"Aşk mekansızlık âleminde kızgınlık madenidir.

Yedi cehennem onun kavlucumundan bir dumandır.

Ey temiz adam, bu yüzden cehennem; âşğın ateşinden zayıflar, söner.

Cehennem der ki; 'Ey ulu er, çabuk geç. Yoksa ateşlerinden ateşim sönecek'(...)

Cennet de ona, yel gibi geç, yoksa neyim varsa mahvolup gidecek

Ondan cehennem de titrer cennetler de. Ondan ne buna aman vardır, ne ona" (Mesnevî, VI, 4607-4614)

Mevlâna'da din, mezhep, şeriat ve ibâdet gibi kavramlar da aşk odaklı izahlara konu olurlar. Aşkın etkin gücünün temerküz ettiği bu kavramlar kendi içinde yeni yorumlar kazanır.

"Aşk şeriatı bütünü dinlerden ayırır. Âşıkların şeriatı da Allah'tır, mezhebi de" (Mesnevî, II, 1770)

"Âşğın günü de odur, rızık da. Âşğın gönlü de odur, gönlünün yanı sıra" (Mesnevî, VI, 4046)

"Bizim peygamberimizin yolu aşk yoludur. Biz aşkın çocuğunuz, aşk da bizim annemiz" (Rübâiler, 49)

"Aşk mezhebinde aşkın yolu yoktur. Aşk ucu bucağı görünmeyen bir denizdir.

Onda boğulanların feryat ve iniltisi, yalvarışı olmaz" (Rübâiler, 216)

"Aşk karşısında kıl kadar bile korku yoktur. Aşk mezhebinde herkes kurbandır. Aşk Tanrı sıfatıdır. Fakat korku, şehvete kapılmış, kulun sıfatıdır"

Kur'an'da 'Onlar Tanrı'yı severler sözünü okudum ya, bu söz, 'Tanrı da onları sever' sözüne eşittir" (Mesnevî, V, 2184-2186)

"Bir yerde aşk faşlaştı, derdi artırdı mı orada ne Ebu Hanife bir ders verebilir, ne Şâfi'?" (Mesnevî, III, 3832)

"Aşkın beşle altıyla işi yoktur. Onun maksadı ancak sevgilinin kendisini çekmesidir" (Mesnevî, VI, 5)

"Be serkeş herif, din kazancı aşktır, gönül tıbbesidir. Hak nuruna kabiliyettir." (Mesnevî, II, 2602)

Mevlâna ibâdet konusunda aşkı esas alır. Aşksız yapılan ibâdet ona göre ibâdet değildir. İbâdetten beklentileri konusunda insanları üçe ayırır. Kimi, cenneti elde etmek için ibâdet eder, bunlar, karlı bir işe önceden yatırım yapan tüccar gibidirler. Kimi cehennem korkusuyla ibâdet eder. Bunlar da korku sebebiyle itaat eden köle gibidirler. Asıl olan âşğın ibâdetidir. Ma'suku olan Tanrı ister onu cennete isterse cehennemine koyar, fark etmez o, sadece O'nun için, O istediği için ve O'nu sevdiği için O'na ibâdet eder.

Mevlâna, tasavvuf literatüründe sıkça başvurulan kadeh, şarap, meyhane motiflerini sembol olarak kullanmada diğerlerinden geri kalmaz. İlahî sarhoşluğu, ibâdet konusunda da metaforik bir form içinde sunar.

Mevlâna'ya göre, kişi, ilahî sarhoşluğu, tefekkür ederken, ibâdet halindeyken de yakalayabilir. Kulun ibâdetinden zevk alması Tanrı'nın aşkıyla sarhoş olmasındandır. Ona göre şarap gayb âleminden, testi bu cihandandır.

"Şarap içmeye alışmış olan, şaraba doyamaz. Arap, onun için şaraba müdam adını taktı

Hakikat şarabını aşk, kaynatır, coşturur. Doğru sözlü, doğru özlü aşka gizlice sâkilik eden aşktır.

Tanrı inayetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap, can sıyudur, siirahi de beden!

Hidayet şarabı çoğaldı arttı mı şaraptaki kuvvet, siirahiye karar" (Mesnevî, III, 4741-4744)

Aşkı dinin temeli gören Mevlâna, Rübâiler'inde yine onu meyhane tasviriyle tanımlar. Aşkın gamında bile ilahî huzuru gerekli gören temel ibâdetler vardır.

"Aşk meyhanesine girmeyenler kırsırdır.

Çünkü o meyhane dinin temelidir." (Rübâiler, 382)

"Ey sevimli can! Aşkın gamından uzak kalma!

Çünkü onun her nefesinde bin oruç ve namaz vardır." (Rübâiler, 703)

Mevlâna, aşkın gücü ve önemi konusunda dini terimleri kullanırken Şeytan'ı da ihmal etmez. Ona göre aşkın en büyük düşmanı şeytandır. O, İnsanı mümkün mertebe aşktan uzaklaştırmaya çalışır. İnsan şehvete, maddî nesnelere âşık olsun oralarda kalsın ister. İnsan da bir aşkı elde edince başka bir aşkı unuttur. Maddî nesnelere âşık olan Allah'ı, Allah'a âşık olan da bu dünyayı unuttur.

Aşkın mahiyeti ve gücünün evrenselliğini açıklarken, dini terminolojiyi kullanma hususunda Mevlâna'yı izleyenler de olmuştur. Özellikle kendisini Mevlâna'nın sesinin yankısı gören, Pakistanlı ünlü düşünür Muhammed İkbâl bunlardan biridir. Nitekim o da üstadı Mevlâna gibidir. İkbâli dinliyoruz:

"Aşk, Cebrail'in nefesi; aşk, Mustafa'nın kalbi,

Aşk, Allah'ın Resulü; aşk Allah'ın kelâmıdır

Aşkın kıvamıyla yaratıkların yüzü parlar

Aşk cömert bir kadeh; aşk halis bir şaraptır.

Aşk, haremın fakihî; aşk ordunun rebberi;

Aşk, bir yolcu; onun binlerce uğrak yeri vardır!

Hayat telindeki melodi aşk mızrabıdır

Aşk, hayatın harareti; aşk hayatın ışığıdır (İkbâl, *Aşk ve Tutku*, s.108)

Aklın, kalbin, nazarın birinci müşidi aşk

Aşksız şariat ve din, tefekkür puthanesidir!

Sıdk-ı İbrahim'de aşk, sabr-ı Hüseyin'de aşk!

Bu varlık savaşında Bedir ve Humeyn de aşk!

Ey aşk, ey kâinat ayetinin geç kavranmış meâlî

Senin peşindedir renk ve koku kafileleri (=zahir ve batın inanç grupları)(s. 102)

Görüldüğü üzere, tıpkı Mevlâna gibi İkbâl göre aşk, hayatın ve dinin özüdür. Aşkın özü de benlikte gerçekleşir. Onun için dinin ve hayatın özünü yakalamak isteyenler, kapsamlı bir benlik eğitiminden geçerek İlahî aşka kavuşmalıdırlar. (s. 104)

İlahî aşkla müjdelenen ve yüce padişahın huzuruna varan kişi, maddî varlıklarından sıyrılmış kişidir. Bu hâl üzere öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki, onlara *"felek de secde eder, güneş de, ay da"* (Mesnevî, I, 3003)

Aşkın İnsandaki Tezâhürü:

Aşkın insanın bedeni ve ruhunda bir takım değişikliklere yol açtığını belirten Mevlâna, insanın psikolojik ve ahlâkî değişim ve gelişiminin aşkla gerçekleştiğini savunur. Eserlerinde bu hususu çeşitli perspektiflerden ele alır.

Aşk insana hayat verir:

"Aşksız gönüle sahip olan, padişah bile olsa kefeni bürünmüş, mezara gömülmüş ölüden başka bir şey değildir" (Divan-ı Kebir, V, s. 20)

"Aşk bengisudur. Bu sıya gel!

Bu denizden gelen her damla başka bir hayattır" (Rübâiler, 53)

"Aşk öyle bir iksindir ki, içinde şark kimyası vardır" (Rübâiler, 1265)

"Bana aşktan başkası yoldaş olmadı. Ne dünyaya gelmeden önce, ne de daha sonra aşksız yaşadım." (Rübâiler, 38)

"Kurt, ayı ve aslan bile aşk nedir, biliyor. Artık aşktan kör olan kişi köpektен de aşağıdır" (Mesnevî, V, 2002)

"Aşksız ömrü hesaba sayma; O, sayıdan dışarıda kalacaktır çünkü" (Mecâlis-i Seb'a, s. 43)

Aşk insanın gıdasıdır:

Bu hususta hem mecazi anlatımlara hem metaforik üsluba yer verildiği görülmektedir. Aşk, hem insanı besler hem de insandan beslenir.

“Canlıların gıdası aşktır. Bundan dolayı, ruhların gıdası açlıktır” (Mesnevî, V, 3034)

“Aşk biyüklere baldır, çocukları süt. O, her gemiye yüklenen ve geminin ağırlığından fazla olduğu için batmasına sebep olan son yüküdür” (Mesnevî, VI, 3998)

“Aşık çocuğa benzer. Memeden süt emer durur. O iki âlemde de süttten başka bir şey bilmez” (Mesnevî, VI, 4048)

“Aşkın gıdası, ekmezsiz ekmeğe âşık olmaktır. Aşkında doğru olan kişi varlığa bağlanmaz.” (Mesnevî, III, 3020)

Aşk insanı ilahî Varlık’a götürür:

“Hakikat şarabını aşk, kaynatır coşturur. Doğru sözlü, doğru özülü aşğa gizlice sâkilik eden aşktır.

Tanrı inayetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap, can suyudur, sürahi de beden!” (Mesnevî, 4742-4743)

Sarhoşlukla ilgili beyitlerde geçen şarap, can suyu; sürahi veya kadeh, beden; sâkilik eden, aşk; sarhoşluk da Tanrı’ya olan yakınlıktan dolayı kişinin içinde bulunduğu haldir. Kişi bu halde, benliğinden uzaktır. Aşk bir nevi sarhoşluk olduğu için bu benzetme yapılmıştır.

Bazı filozoflar gibi, sufiler de aşkı ikiye ayırır: Gerçek ve geçici aşk. Geçici aşk, her hangi birine duyulan aşktır. Bu da makbuldür. Çünkü seven kişi, mahbûbuna karşı sevgisi nispetinde kayıtlı olduğu şeylerden vaz geçer. Böylece hüriyete doğru yol alır. Aslında geçici aşk, gerçek aşka bir köprüdür. Gerçek aşk ise Tanrı’ya olan aşktır. İnsandaki cezbe, Tanrı’nın kulunu çekişini meydana getirir. Cezbe de sâlikin varlığını eritir (Gölpınarlı, *Mevl. Cel.*, s. 164) İşte Mevlâna da bir mutasavvıf düşünür olarak aynı fikirleri paylaşır.

Mevlâna’ya göre aşk, yalnız ebedî olan bir Varlık’a yönelmelidir. Ölümsüz bir hayat hakkına sahip olan, her varlığa can veren aşk, ölümlü, sonlu bir şeye yönelirse hem güzelliğini, hem de anlamını yitirir. (Rüstemov, s. 128)

Aşk ızdırabı insanı mecnun eder:

“Aşk ızdırabına hiçbir yâr, hiçbir ortak yoktur.

Aşka âlemde bir tek mahrem bulunmaz.

Aşıktan daha deli kimse yoktur. Akıl, onun sevdasına karşı kördür, sağırdır.

Çünkü bu, herkesin deliliğine benzemez ki,

Hekimlik bilgisinde bunu iyileştirecek hükümler yoktur” (Mesnevî, VI, 1978-1980)

Mevlâna’nın burada delilikten kastettiği şey, patolojik bir rahatsızlık anlamında bir delilik değil fakat, Allah’a ulaşmada aşırı arzusunun girdabında olmaktır. Nitekim Türkçemiz’de çok çalışanlara, aşırı gayret gösterenlere *“işinin delisidir”* dediğimiz gibi. Zaten bu durumda olan kişinin çevresiyle pek diyalogu da olmaz.

Aşk insanı dünyaya bağlanmaktan korur:

Kişinin, dünyaya gönül vermesi, kendini mal, mülk ve makam sevgisinin esiri kılması, onun yükselmesine, Allah’a ulaşmasına engel olan ve onun ruhuna sanılmış bir nevi zincirlerdir. Kişi bu gibi maddî ve dünyevî kayıtlardan kurtulmalıdır. Nitekim Mevlâna diyor ki:

“Aşkında doğru olan kişi varlığa bağlanmaz. Aşkın varlıkla işi yoktur.

Aşıklar kârı sermayesiz elde ederler. Kanatları yoktur âlemin etrafında uçarlar.

Elleri yoktur topu meydana kaparlar (Mesnevî, III, 3020)

“Akıllı adam, şarabı iüzümde görür. ..Aşık var yokta bulur” (Mesnevî, III, 3753)

“Aşıklar her nefeste bir yanış vardır. Yukık köyden harağ, öşür alınmaz.” (Mesnevî, II, 1763)

“Dünyaya bağlanan insan âleme sultan olsa da, gerçekte ölüdür” (Rûbâiler, 196)

“Ey aşk mezhebine giren, yüzünü kendine çevir. Sana meftun olan, senden başkası değildir. (Mesnevî, VI, 1983)

Aşk insanı olumsuz sıfatlardan arındırır:

Aşkın kuru bir sevdadan ibaret olmaması gerektiğini telkin eden Mevlâna'ya göre:

“Âşk sevgiliden başkasını seyre dalarsa bu, aşk değildir; aslı yok bir sevdadır.

Aşk, o yalımdır ki parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar” (Mesnevî, V, 586-588)

“Be serkeş berîf, din kazanca aşktır, gönül cezbesidir. Hak nuruna kabilyettir.

Bu aşâğlık nefis, senden fânî kazanç ister. Fakat niceye kadar aşâğlık şeyleri kazanıp duracaksın, bırak artık, yeter!

Aşâğlık nefis eğer senden yüce bir kazanç dilese bile bu dilekte bile ve düzen vardır” (Mesnevî, II, 2602-2604)

“Vesvesenin ağzını bağlayan, ancak aşktır. Yoksa vesveseyi kim bağlayabilmiş ki.” (Mesnevî, I, 2645)

Mevlâna'ya göre insan, kendi özündeki güzelliğe doğru yol alıp, hamlıktan olgunluğa geçmelidir. Bunu gerçekleşmesi için, nefsin olumsuz sıfatlardan ve her türlü ahlâki kötülükten arınmış olması gerekir ki, onun Tanrı'yla irtibatı söz konusu olsun. Yani kişi, kendi egosuyla mücadelesinde gâlip gelmeli ki, kalbini ilahî ilhamlara açık tutabilsin. (Yakıt, *Aşk Metaf.*,s. 35)

Mevlâna'ya göre, insanın nefsindeki hırs, kin, nefret, kıskançlık ve bencillik gibi olumsuz sıfatlar, ancak sevgiyle, aşkla ortadan kalkar. Bilhassa bencillik, insanın mutlu olmasını engelleyen bir zafiyettir. Aşk ve sevgi kişinin bencilliğini ortadan kaldırır. İnsanı diğergam yapar. Mutluluğun önündeki engeller sevgiyle birer birer ortadan kalkar.

Aşk insanı olumlu sıfatlar kazandırır:

Aşk, insanı güzel ahlâk sahibi yapar, kendisindeki sevgi, saygı gibi duyguları kuvvetlendirir. Sevgi ve saygı da karşılıklı hizmet duygusunu kuvvetlendirir. Seven, sayar ve hizmet eder. Sayan da sever ve hizmet aşkına kavuşur. İnsan vefa sahibi olur. Olumlu sıfatlar kazanan insan beşerî sevgiden ilahî sevgiye, beşerî aşktan ilahî aşka yükselir. Tıpkı, Leyla'ya olan aşkıyla yola çıkan Mecnun'un sonunda ilahî aşka ulaşması gibi.

İlahî aşka ulaşmış kişide gönül temizliği tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Tanrı, işte bu temiz gönüllere nazar eder. Mevlâna'yı dinliyoruz:

“Peygamber ‘Tanrı suretlerinize bakmaz, kalbe bakar.

Kalp işlerinizi düzene koyun’ demiştir.

Tanrı, Ben sana, bir gönül sahibinden bakırım.

Secdene, altın vermene bakmam bile demektedir

Sen, gönlünü gönül sandın da gönül sahiplerini aramayı bıraktın.

Gönül öyle bir varlıktır ki, bu yedi gök gibi yedi yüz tanesini oraya koysan kaybolur gider...

Gönül sahibi, altı yüzü aynadır. Tanrı, altı cibetten de o aynada nazar eder durur” (Mesnevî, V, 869-874)

İşte insanoğlunu gönül temizliğine kavuşturan aşktır. Eğer insan çevresindeki suretlere gönlünü kaptırırsa, Mevlâna'ya göre, Yaratıcı'nı düşünmez olur. Hakiki nuru da fark edemez.

Aşk insanı belalara cefalara karşı dayanıklı yapar, insandaki sabır yeteneği gelişir. Böylece insan güçlü ve dayanıklı olur.

“Aşk dâvaya benzer, cefa çekmek de şâhide. Şahidin yoksa davayı kazanamazsın ki!

Kadı senden şâhit isterse incinme. Yılanı öp ki başını elde edesin!

Zaten o cefa sana değildir ki ey oğul... sendeki kötü huyadır.

Sopayla kılını vuran, kılını dövmez, tozlarını silker!

Kızıp atı döven, hakikatte atı dövmez, aksak yürüyüşünü döver” (Mesnevî, III, 4009-4013)

Burada, Mevlâna'nın kötü huyların terk edilip, güzel huyların kazanılması hususunda eğitim anlayışını görmekteyiz.

Mevlâna'ya göre aşk insanı uyumlu ve mutlu eder. Zira seven ve sevilen olabilmesi için bir insanın önce kendi özüyle, sonra çevresiyle ve nihayet Tanrı'yla uyumlu olması gerekir. Zaten bu uyumluluklar

mutluluğun özüdür.

Aşk ruhun hürriyetini gerçekleştirir:

Mevlâna'nın beşeriyeti aşka çağırma bu kadar ısrarlı olmasının sebebi, onları özgürlüğünü elde etmiş birer "ben" olmaya, ahlâki gelişimini tamamlamış ve gerçek Varlık'a erişmiş birer insan olmaya çağırma içindir. Bu çağrı, başta insanın kendi nefsi olmak üzere, kişisel özgürlük ve gelişimini engelleyecek ölçüde, başka şeylere bağımlı olmaktan koruma çağrısıdır.

Bu bağımlılık, bazen yeme, içme, zevk ve sefa gibi nefsanî; bazen mal, mülk, para vs. Gibi maddî; bazen de makam, şöhret ve itibar gibi sosyal içerikli şeylere duyulan aşırı hırs ve tutkulardır (Yaran, s. 22). Kötü olan bunların varlığı değil, insanın bunlara esir olmasıdır. Bu durumda, insanın ebedî Varlık'a vuslatını engelleyen aşırı birer tehlike oluşturmalar. Bundan kurtulmanın yegâne yolu sevgidir, aşktır. Zaten o aşk için: "*Bütün hastalıklarımızın bekimidir*" (Mesnevî, I, 24) demektedir.

Dolayısıyla insan-ı kâmil olmanın yolu, ruhun hürriyetinden geçmektedir. Ruhunu özgür kılan insan, kendini gerçekleştirmiş insandır. Buna engel olan şey maddî varlıklara, heva ve heveslere tutku ve bağımlılıktır. Bundan kurtulmanın en emin yolu aşktır. (Yakıt, *Batı Düş. Ve Mevl.*, s. 38 vd.)

Aşkın Toplumsal Etkisi:

Mevlâna'ya göre, kendini aşkla keşfeden insan, kendinde bulduğu birtakım değerleri, güzellikleri başkasında da görmeye başlar. Gönülde, Hakk sevgisiyle insan sevgisi birleşir. Toplumdaki kırgınlıklar, hakaretler, küslük ve dargınlıklar kalkar. İnsanlar arası yardımlaşma çoğalır, bencillikler, nankörlükler çeşitli varoluş krizleri ve akla gelebilecek diğer bütün engeller ortadan kalkar ve vefalı insanların sayısı artar. Toplum hayatındaki anlaşmazlıklar minimum düzeye indirilir. Böylece toplumda fertler arası sosyal ahlâk tesis edilir. Tıpkı hadiste Hz. Peygamber'in "*Mü'min mü'minin aynasıdır*" dediği gibi, fertler toplumda birbirini ahlâki denetime tabi tutarlar.

Mevlâna, sevgi ve aşkla, insan nefsinin kontrol altına alınabileceği ve böylece toplumda **ben** merkezilikten **biz** merkeziliğe geçilebileceği, başkalarının acıları paylaşıldıkça azalacağı, sevinçlerinin paylaşılmasıyla da çoğalacağı kanaatinde. Bencil nefislerin sevgi eğitimiyle diğergam ve cömert birer fert olmaları, her konuda birbiriyle yardımlaşan ve sağlam bir duvarın birbirine kenetlenmiş tuğlaları gibi, mutlu bir toplum oluşturmalarının teminatıdır. Kısaca sevginin halledemeyeceği bir şey yoktur. Mevlâna diyor ki:

"Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulanık sular, an duru bir bâle gelir, sevgiden dertler şifa bulur

Sevgiden ölü dirilir, sevgiden padişahlar kul olur.

Bu sevgi de bilgi neticesidir..." (Mesnevî, II, 1529-1532)

Mevlâna toplumsal hayatın akıl ve bilgiyle tanzim edildiği ve aşk ve sevgiyle devam ettirildi kanaatinde. Sevgiden soyutlanmış bir toplumda, insanların birbirine güveni kalmaz. Fertleri birbirine güvenmeyen bir toplumun payidar olması mümkün değildir.

Netice

Mevlâna'nın aşkın ve sevginin gücü konusunda binlerce beyitten mürekkep eserlerinde vermek istediği mesaj, aşkın ve sevginin her şeyin temelinde var oluşudur. Çeşitli temsiller, benzetmeler, semboller, anekdotlar ve metaforlarla vurgulamak istediği budur. Ona göre, Aşk, Tanrı'nın bir sıfatıdır ve yaratılmışların özünde vardır. Kâinat aşk'tan var edilmiştir. Dinin temeli, ibâdetin özü, kişinin dünyevî ve uhrevî mutluluğu hep aşktır. Kişinin ilahî tecellilere mahzar olmasının toplumdaki barış, huzur ve kardeşliğin esası aşktır, sevgidir. Aşk, sadece mutasavvıf ve sufilere yaşayacağı bir hal değil, her insanın tecrübe edebileceği bir gerçektir. Mevlâna'ya göre, insan, insan olma şuuru ancak aşkla, sevgiyle ulaşabilmektedir. Aşk, varoluşun ve hayatın devamının yegâne sebebi ve kaynağıdır ve onun gücüne sınırlı yoktur.